

הרב יוסי איגרא

המתחייב בטענתו ורוצה לחזור בו

ראשי הפרקים

- א. פתיחה
- ב. הוחזק כפרן
  1. סברת הדין
  2. סיכום דעות הראשונים
  3. האם מוחזק כפרן חוץ לבי"ד?
- ג. כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי
  1. האומר לא לויתי חוץ לבי"ד
  2. הודאה מפורשת או הוכחה
- ד. חוזר מחיוב לפטור
  1. המוכחש בטענתו הראשונה
  2. מדוע חוזר מפטור לפטור?
  3. מיגו נגד הודאת בע"ד
- ה. טוען וחוזר וטוען
טעם הדין
- ו. מיקרי מבחן
  - דין א - ביאור גמ' בשבועות לד, א
  - דין ב - תלה טענתו בדבר צדדי, והוכחש בו
  - דין ג - שיטת הריב"ש
  - דין ד - טוען מזוייף ונתקיים השטר
  - דין ה - בהכחשת ע"א
  - דין ו - ביאור מחלוקת רמב"ם ראב"ד
- ז. סיכום

א. פתיחה

כאשר אדם מתחייב בבי"ד אינו יכול לשנות טענתו לטענה שתפטור אותו.

לדין זה מצינו ארבעה טעמים בגמ': א. הוחזק כפרן; ב. הודאת בע"ד; ג. לחזור מחיוב לפטור; ד. דין אין אדם חוזר וטוען.

בארבעת הפרקים הראשונים נבאר אי"ה בקצרה כל אחד מהדינים, נבדוק האם ובמה כל דין שונה מחברו. בפרק החמישי נציג דינים שבהם יש להסתפק מה הסיבה המחייבת, ננסה לראות מתי נשתמש בכל טעם.

ב. הוחזק כפרן

ב"מ יז, א: "אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו, וחזר ואמר פרעתי, הוחזק כפרן לאותו ממון, כי הא דשבתאי בריה דרבי מרינוס כתב לה לכלתיה איצטלא דמילתא בכתובתה וקבלה עליה, אירכס כתובתה, אמר לה לא היו דברים מעולם, אתו סהדי ואמרי אין כתב לה, לסוף אמר להו פרעתי, אתא לקמיה דרבי חייא אמר ליה הוחזקת כפרן לאותה איצטלא".

ופרש"י (ד"ה הוחזק כפרן): "שאינן נאמן עוד עליו לומר החזרתי ופרעתי, עד שיפרע בעדים".

אומר רבב"ח, אם הנתבע שיקר בטענתו שוב אינו נאמן לענין ממון זה, ולכן גם אם לאחר שחייבו אותו בי"ד לשלם, ואמר לאחר מכן, פרעתי למחרת, אינו נאמן עד שיפרע בעדים.

1. סברת הדין

צ"ב מה טעם דין זה שאינו נאמן בטענתו הואיל ושיקר בתחילה, וכלשון שער משפט (עט ס"ק ג) "דהא דקיי"ל דהוחזק כפרן ואינו נאמן לומר פרעתי הוא לכאורה כהלכתא בלא טעמא דנהי נמי שכפר פעם אחת מהיכי תיתי נאמר שכופר עכשיו דהא מהכי טעמא נמי אמרינן דלא הוחזק כפרן לממון אחר".

שעה"מ מציע שני ביאורים:

א. אנן סהדי שלא יפרע בלא עדים

"דכיוון שכבר הוחזק כפרן בב"ד אנן סהדי דשוב אינו פורע בלא עדים דירא שהמלוה יוציא לעז עליו שלא פרע והכל יאמינו לו כיוון שכבר רצה לכפור

הלואה זו, בדומה לסברת הר"ן (שבועות כ,ב בדפי הרי"ף) בדין האומר לחבירו 'אל תפרעני אלא בעדים' צריך לפרעו בעדים, והטעם כדי שלא יוציא האחר לעז עליו, לכן מסתמא אינו פורע אלא בעדים. וכן מצא בשו"ת הרשב"א 'אי נמי חזקה היא, שכל שהוכחש בעדים והוחזק כפרן גמור לשלם ממון, חזקה לא היה פורעו אלא בעדים'.¹

ב. איבוד כח הטענה

"כיוון שהוחזק כפרן שוב לא מאמינים לו בטענתו". כן מוכח מבעה"מ, ששאל מדוע בהוחזק כפרן שכנגדו נוטל בלא שבועה ואילו בחשוד שכנגדו נשבע ונוטל, וחילק ששם הוי ממון אחר, ולא כתב הטעם שכאן אגן סהדי שלא פרע, והרא"ש והנמו"י הביאו דבריו.²

נראה שכוונתם כמו שאומר הקוב"ש (קובץ שמועות ב"מ יב) 'היינו דלטעון פרעתי צריך כח טענה, ומי שהוחזק כפרן אין לו כח טענה וטענתו כמאן דליתא'. או כלשונו של הרב שך (אבי עזרי, גזו"א יד): "ע"כ בכל חיוב אם הוחזק כפרן אינו נאמן לטעון פרעתי, שצריכים נאמנות על הטענה שפרע שהרי הוא רוצה לפטור עצמו מהחיוב שנתחייב ועליו הראיה, שרק אם לא הוחזק כפרן שהחוב עומד לפירעון ואדם עשוי לפרוע חובו נאמן ולא בהוחזק כפרן". מבואר מדבריהם שאדם הרוצה לפטור עצמו מחזקת החיוב עליו

¹ שעה"מ דן בשאלה האם כאשר אדם כפר בפיקדון והוכחש בעדים ולאחר מכן טען נאנסו האם נאמן בשבועה, ולפי הטעם הנ"ל בפיקדון בטענת נאנסו לא שייך הוחזק כפרן, שהרי האונס קורה מעצמו, ואי אפשר לומר אגן סהדי שלא נאנס שאחרת היה מביא עדים.

² וכן מוכח מהריטב"א שמסביר שנוטל בלא שבועה משום שבשביל חדא מילתא לא תיקנו שבועה ולא דומה לחשוד שחשוד לכל ממון ולא חילק בפשטות שיש כאן אגן סהדי. וכן מוכח מבעה"ת ומהטו"ר שכתבו שכאשר אמר אין לך בידי ובאו עדים שלוחה אם יסביר דבריו שפרע פטור אגן אם יאמר פרעתי אח"כ הוחזק כפרן שהרי הודה שהתכוון ללהד"מ, והרי כאן טוען שפרע קודם שבאו עדים ואין עדיין אגן סהדי שיפרע רק בעדים. שעה"מ רצה לומר לפי סברא זו שמי שכפר בפיקדון שוב לא יהיה נאמן בטענת נאנסו שהרי איבד את כח הטענה, אגן דחה זאת שהרי הטעם לפי סברתם שנוציא ממון משום שחשיב כאילו טוען איני יודע אם פרעתיך אגן זה מותנה שהתובע יטען ברי משא"כ כאשר תובע פיקדון אינו אומר בברי שלא נאנסו, ולכן הכריע שלא מוחזק כפרן ויכול להיפטר בטענת נאנסו בשבועה.

לטעון טענה 'חזקה' והכפרן נפגעה טענתו.³

ג. תקנת חכמים

לתומים (צ,י) סברא נוספת. תקנת חכמים היא, שאדם ששיקר בבי"ד שוב אינו נאמן בטענותיו לממון זה, 'אין מהדין רק קנס שקנסו חכמים, הואיל והחציף לכפור בבי"ד ולומר דבר שקר, קנסוהו חכמים בכח בבי"ד יפה שלא יהיה לו נאמנות'.

2. סיכום דעות הראשונים

כדברי התומים מצינו בשטמ"ק בב"מ (ד,א גליון תוס' ד"ה והא) שדין זה של הוחזק כפרן הינו רק מדרבנן. שעה"מ מצא שבשו"ת הרשב"א נקט שיש אן סהדי, ובדעת בעה"מ והריטב"א שיש כאן איבוד נאמנות.

מהראשונים בב"ב (ו,א) משמע שסוברים כריטב"א, שהכפרן מאבד את כח הנאמנות. הגמ' מביאה את דברי המשנה בשבועות:

ת"ש: מנה לי בידך, אמר לו: הין, למחר אמר לו: תנהו לי, אם אמר נתתיו לך - פטור אין לך בידי - חייב, מאי אין לך בידי? לא היו דברים מעולם, דאמר מר: כל האומר לא לויתי, כאומר לא פרעתי דמי.

והקשו הרשב"א,⁴ הריטב"א והר"ן (שם) מדוע צריכה הגמ' לטעם של 'כל האומר לא לויתי תיפוק ליה משום שהוחזק כפרן. מבואר משאלתם שמטעם שהוחזק כפרן נלמד לחייבו ואינו נאמן בטענת פרוע, אע"פ שטוען שפרע קודם שטען להד"מ. מוכח שאין טעמם משום אן סהדי, שהרי טוען שפרע קודם שנתפס בשיקרו, אלא טעמם שאיבד נאמנותו.

לאור האמור נסתפקתי בביאור דברי הראשונים בב"מ (טז,ב).

³ הקוב"ש והרב שך באו ליישב בזה את קושיית הקצות (עט) מדוע גזלן נאמן לטעון החזרתי בלא עדים 'מכל שכן גנב וגזלן שגזלו ממון זה דהוא יותר מכפרן בהלואה אמאי אינו צריך ראייה' הקצות תירץ שדווקא שכופר בבי"ד מוחזק כפרן אך הקוב"ש ועוד הקשו שהטעם בזה משום שאין אדם מגלה טענותיו חוץ לבי"ד ואין זה שייך לגזלן, לכן מיישב הקוב"ש שדווקא כפרן שטען שקר אין לו כח טענה מה שא"כ גזלן שלא שיקר בטענתו. הרב שך אומר שאכן הוחזק כפרן גם בגזלן אלא שבגזלן אין הסיבה שחייב הואיל ונתחייב בשעת גזילה אלא החיוב הוא להשיב את הגזילה בכל רגע וא"כ אף שהוא כפרן מ"מ על הבעלים להוכיח שאכן לא החזיר.

⁴ האבי עזרי הקשה דדברי הרשב"א סתרי אהדדי וצ"ב.

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: המוצא שטר חוב בשוק, אף על פי שכתוב בו הנפק - לא יחזירו לבעלים. לא מיבעיא היכא דלא כתוב בו הנפק - דאיכא למימר כתב ללות ולא לוח, אלא אפילו כתוב בו הנפק, ומאי ניהו - דמקוים, לא יחזיר, דחיישינן לפרעון. איתיביה רבי ירמיה לרבי אבהו: כל מעשה בית דין הרי זה יחזיר! - אמר ליה: ירמיה ברי, לא כל מעשה בית דין שוים, אלא כגון שהוחזק כפרן. אמר רבא: ומשום דהוחזק כפרן חדא זמנא, תו לא פרע כלל? - אלא אמר רבא: מתניתין בשטר חלטאתא ואדרכתא.

אמר רבי אבהו ששטר שנפל לאחר שהלוה הוחזק כפרן יחזיר למלוה שאינו נאמן בטענת פרוע, והקשה רבא משום דהוחזק כפרן חדא זמנא תו לא פרע?

ושואלים הראשונים על דברי רבא הרי איתא בגמ' שם שהוחזק כפרן אינו נאמן לעולם בטענת פרוע ומה תמיהתו של רבא 'תו לא פרע כלל?'. הראב"ד (בשטמ"ק) כותב שאכן כוונתו של רבא רק אם הוחזק כפרן לממון אחר אך אם יוחזק כפרן לממון זה שוב אינו נאמן ונחזיר את השטר למלוה. תוס', הרשב"א והריטב"א תירצו שהואיל והשטר נפל הורעה נאמנתו של המלוה שאם לא היה פרוע היה שומר את השטר ובכה"ג גם כפרן נאמן לטען פרוע.

אך יש לשאול מה ענין הוחזק כפרן להחזיר השטר, שהרי כאשר נמצא שטר יש לנו ספק ללא טענותיהם האם היה פירעון, וגם לאחר שהוחזק כפרן עתיד לפרוע, ואפשר שפרע וקיבל תמורת זה השטר ונפל ממנו, וא"כ אפשר להבין דברי רבא בפשטות שתמיד יש לחשוש שפרע. וגם אם אין לו עדים א"א לומר אכן סהדי שלא פרע שהרי אינו חושש לפרוע בעדים שמקבל השטר לידו. ושוב מצאתי שר' שמואל (חידושים בב"מ טז, ב) מקשה כן 'וצ"ע בדעת הראשונים הנ"ל, מה הוקשה להם כלל הא שפיר הקשה רבא כפשוטו דדינא הוא דהיכא דהוחזק כפרן אינו נאמן בטענתו, מ"מ אינו משום רגל"ד שלא יפרע עוד אלא משום שאין לו דין וזכות טענה בדבר זה, וכ"ז לענין שאינו נאמן בטענתו, אבל לענין החזרת שטר... הרי אין אומדנא שלא יפרע כלל'.⁵

אלא אם נאמר שהבינו שמשום שהנתבע הוחזק כפרן, כל היכא שיחלוק התובע על דברי הנתבע יהיה נאמן התובע בטענתו משום שהכפרן איבד כח טענה, ולכן אם אומר התובע שנפל השטר ממנו והנתבע טוען שנפל ממנו יהיה נאמן התובע. (עיי' בד"ק הריב"ש לקמן ו דין ג).

⁵ ע"ש שמיישב קושית הקצות מדוע לא פסק הרמב"ם שכאשר נפל אפ"י כפרן נאמן לטעון פרוע, שסובר שאין לזה כלל מקור בסוגיא זאת לפי האמור.

3. האם מוחזק כפרן חוץ לבי"ד?

השו"ע (עט,ט) כותב 'אינו מוחזק כפרן, אא"כ כפר בבית דין ובאו שני עדים והכחישוהו...אם לא היתה הכפירה בבית דין, לא הוחזק כפרן'. ומקור הדין מהריף בב"מ (י,א) 'הוחזק כפרן לאותו ממון וישלם וה"מ דכפריה בב"ד'.

טעם הדין

א. יש שלמדו⁶ מהגמ' ב"ב (לא,א) שמודים נהרדעי שאם טען טענתו הראשונה מחוץ לבי"ד שחוזר וטוען, 'מאי טעמא? עביד איניש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא'. ולכן אף שנמצא שקרן אין מלמד שישקר בבי"ד.

ב. מהקצות (עט,י) משמע שהטעם אינו כן, שרוצה לומר שאם גזל בבי"ד יחשב כפרן, אע"פ שאם גזל חוץ לבי"ד אינו מוחזק כפרן, ונראה שטעמו משום שקנסנו כאשר פושע בבי"ד כדברי התומים לעיל (הערה 3). ואפשר שגם לפי הסברות האחרות שהביא שעה"מ אין הטעם משום דלא מגלי טענתיה אלא שרק כאשר משקר בבי"ד מאבד כח הטענה, או שיש אן סהדי שאינו פורע משום שנתפס בשיקרו בבי"ד.

מלשון הטור (סימן עט) משמע שלדעת ר' יונה אדם מוחזק כפרן חוץ לבי"ד (וכך הבינו הב"י והדרישה). אמנם הט"ז (לסעי' ט) מפרש שמתכוין שיש הודאה אך לא מוחזק כפרן וכן האבי עזרי שהבאנו לקמן (ג.2) מבאר שיש טעות סופר בטור.

עין בהסברינו במח' רשב"ם ר' יונה לקמן (סוף פרק ב) שניתן להבין לפי ר' יונה שאדם שטען חוץ לבי"ד טענה ורוצה להופכה לגמרי א"א לומר שלא מגליה טענתיה, וא"כ אם הטעם רק משום שלא מגליה טענתיה הרי שלפי ר' יונה במכחיש לגמרי דבריו יוחזק כפרן, אך אם הטעם רק משום שכפר בבי"ד גם לפי ר' יונה לא יוחזק כפרן. וצ"ב.⁷

⁶ עיי' ב"ח על דברי הטור סעי' ט, וכן כותב המ"מ (טו"ו ו,ב) 'וכתב רבינו ולעולם אין אדם מוחזק כפרן עד שיכפור בבי"ד וכן כתבו ז"ל וכן בדין שהרי חוץ לבי"ד יכול הוא לטעון מה שירצה. וכן אומרים הרשב"א והריטב"א ב"ב ו,א עיי' לקמן ג.1.

⁷ לפי הסברו של הרב שך שנביא לקמן שגם לפי ר' יונה אין אדם מגלה כלל טענתו פשיטא שאינו מוחזק כפרן.

ג. כל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי

איתא בגמ' בשבועות (מא,ב):

ההוא דאמר ליה לחבריה: הב לי מאה זוזי דאוזיפתך, אמר ליה: לא היו דברים מעולם, אזל אייתי סהדי דאוזפיה ופרעיה; אמר אביי: מאי ניעבוד? אינהו אמרי אוזפיה, אינהו אמרי פרעיה. רבא אמר: כל האומר לא לוייתי, כאומר לא פרעתי דמי.

מבואר מדברי רבא שאדם האומר לא לוייתי מודה בהודאת בע"ד שלא פרע, שאפי' שמביא עדים על הפירעון אינו נאמן. וכן אומרת הגמ' בב"ב (ו,א) הבאנו לעיל ב.2).

1. האומר לא לוייתי חוץ לבי"ד

איתא בגמ' בב"ב (לא,א):

ומודו נהרדעי, היכא דאמר ליה: של אבותי שלקחיה מאבותיך - דחוזר וטוען; והיכא דאישתעי מילי אבראי ולא טען, ואתא לבי דינא וטען - דחוזר וטוען, מאי טעמא? עביד איניש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא.

ומפרש רשב"ם 'כל היכא דאישתעי מילי מאבראי לבי דינא, קודם שטען כלום בב"ד, ולא טען מה שהוא טוען עכשיו בב"ד ואתא לבי דינא לטעון טענות שעוקרות לגמרי את הראשונות דחוזר וטוען'.

לומד ר' יונה מדבריו 'ונראה מדבריו דאע"פ דטוען חוץ לבי"ד של אבותי ולא של אבותיך חוזר וטוען בב"ד של אבותי שלקחיה מאבותיך, אי"נ מינך זבינתה ואכלית שני חזקה'. אך ר' יונה חולק 'ונראה בעיני שאם טען חוץ לבי"ד של אבותי ולא של אבותיך הרי הוא כמי שטען לא לקחתיה ממך מעולם, כעין הא דקיי"ל כל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי דמי, וכיון שהודה חוץ לבי"ד שלא לקחה הימנו שוב אינו יכול לחזור ולטעון מינך זבינתה דהודאה אפי' חוץ לבי"ד מהניא ואינו יכול לטעון משטה הייתי בך בכה"ג, אע"פ שלא אמר אתם עדי, שהרי לפטור עצמו הוא בא ולא לחייב עצמו'.

כסברת ר' יונה מצאנו ראשונים נוספים, הבאנו לעיל (ב.2) סיכום דעות הראשונים) את קושית הראשונים בב"ב (ו,א) מדוע צריך טעמא של כל האומר לא לוייתי תיפוק ליה דהוחזק כפרן, ותירצו הריטב"א והרשב"א שאין כאן דין הוחזק כפרן, אלא רק הודאה, משום שאמר חוץ לבי"ד. וז"ל הריטב"א, 'אי"נ דאיהו אמר חוץ לבי"ד להדי"מ, ואילו לא היה כאן אלא כפירה

יכול היה לחזור ולטעון לדחייה טענתי כן שלא לגלות טענותי, דעביד איניש דלא מגלה טענתיה אלא בבי"ד (לקמן לא,א) ולעולם לויתי ופרעתי, אבל עכשיו שיש לי בכלל דבריו שלא פרע והודאה דחיוב ודאי לא טעין איניש חיוביה חוץ לבי"ד אלא בדוקא, ואפילו הודאה מתוך כפירה היא כהודאה לענין זה, וזה מחזור ונכון. מבואר מדבריהם שאע"פ שאין דין הוחזק כפרן חוץ לבי"ד הודאה יש כאן.

א"כ נחלקו רשב"ם ור' יונה והרשב"א האם אנו אומרים הודאה מתוך כפירה חוץ לבי"ד, שבהודאה מפורשת מודה הרשב"ם שם שחייב ו'ה"מ טענות בעלמא אבל טען בפירוש בפני עדים חוץ לבי"ד חייב אני מנה לפלוני הרי הודה לו ושוב אינו יכול לכפור בבי"ד.

בהמשך דברינו ננסה להבין במה תליא מחלוקתם האם יש הודאה מתוך כפירה חוץ לבי"ד.

2. הודאה מפורשת או הוכחה

יש לשאול בדעת הראשונים הסוברים שאינו מוחזק כפרן חוץ לבי"ד משום שאין אדם מגלה טענתו מדוע א"כ לדעתם נוצרה כאן הודאה הרי הוא טוען טענות שווא כדי לא לגלות לחברו טענותיו?

על מנת להבין זאת יש להבין כיצד נוצרת הודאה מתוך כפירה.

רע"א בתשובה (קמט) חוקר האם זה מדין הוכחה או הודאה מפורשת, דהיינו האם משום שלא טען פרוע מוכח שלא פרע או שכל שאומר לא לויתי טמון בדבריו שלא פרע.

ומביא דברי הנמו"י בבי"ק 'מי שיש לו מלוה אצל חברו רשאי לתפוס מחבירו כנגדו, ואינו כן בפקדון דדלמא ההיא פקדון אתניס ולית ליה גבי חבריה כלום, ומיהו אי טעין הנפקד להד"ם רשאי המפקיד לתפוס משכנגדו, ואין לחוש דלמא אתניס, דהא אמרינן בעובדא דההוא רעיא דכשנגדו נשבע ונוטל, ואמאי ניחוש דלמא נאנסה, אלא ש"מ דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי מדלא פטר נפשיה בקושטא, ומשמע שנוצרה כאן הודאה משום שהיה יכול למפטר נפשיה בטענת אונס ולא טען כן וממילא מוכח שלא נאנס, אבל היכא דלא מצי פטר נפשיה לא אמרינן כאומר לא פרעתי.

אך אומר רע"א דקושטא דמילתא שכאשר אומר לא לויתי 'ממילא הוי הודאה על הפרעון, דא"א לפרעון בלא הלואה, ומה שאמר הנמו"י רק משום

דלא פטר נפשיה בקושטא דהתם אי אפשר לומר שמתוך דבריו יש הודאה שאפשר שאכן נאנסה אע"פ שלא הפקיד אצלו אלא רק מכח זה שלא טען מוכח שלא נאנסה.⁸

על פי דברי רע"א מסביר האב"ד עזרי (ו,ג) את מחלוקתם של הראשונים הנ"ל, 'דאי הוא מטעם הוכחה, מחוץ לבי"ד, דעביד איניש דלא מגליה טענתיה אלא בבי דינא, ליכא הוכחה, אבל אם הוא מטעם הודאה מפורשת אף בחוץ לבי"ד יש הודאה, והודאה מפורשת הא אף חוץ לבי"ד מחייב'.

אם כן לפי ר' יונה והרשב"א אע"פ שלא מוחזק כפרן משום שאינו מגלה טענתו אך יש כאן הודאה מפורשת, אך לפי הרשב"ם שכל הודאה היא רק מדין הוכחה מחוץ לבי"ד אין אדם מגלה טענתו.

יוצא מדברי הרב שך שלדעת רשב"ם מועיל רק מדין הוכחה ולא כהודאה מפורשת, אמנם בדברי רע"א מבואר שיש את שתי האפשרויות יש מקום שנצטרך כח של הוכחה שאין הודאה מפורשת (נאנסו בפיקדון) ויש מקום שנצטרך הודאה מפורשת משום שאין הוכחה (מזויף בשטר עם נאמנות).

לענ"ד ניתן להסביר מחלוקתם באופן נוסף, דעת הרשב"ם שכאשר אדם מודה מתוך טענתו, מחוץ לבי"ד, יש לו אמתלא 'לא רציתי לגלות טענותי' אף שמשנה דבריו לגמרי, בדומה לאמתלא של 'משטה' ו'השבעה' כאשר מחייב את עצמו. אך ר' יונה סובר שאע"פ שאין אדם מגלה טענתו אך מ"מ אינו משקר בדבריו ולכן יטען טענות 'אפורות' כגון 'של אבותי' אף שכוונתו 'דסמכנא עליה כאבותי'. א"כ לכל"ע יש הודאה מפורשת בדבריו אך שהרשב"ם סובר שכאן יש לו אמתלא טובה לפטור עצמו. וכך נראה מרע"א שלא הביא כלל מחלוקת ראשונים זאת. (ועיי' סוף פרק ב שלפי הסברינו זה אין הטעם שאין מוחזק כפרן חוץ לבי"ד משום שאינו מגלה טענתו שהרי להכחיש לגמרי מדייק).

ד. חוזר מחייב לפטור

אומר השו"ע (פ,א):

בד"א שאינו טוען וחוזר וטוען לסתור טענתו הראשונה, כשנתחייב בדין בטענה ראשונה, אבל אם יכול לזכות בדין גם בטענה הראשונה יכול לחזור

⁸ לפי זה הכריע שכאשר יש בשטר נאמנות כב' תרי לסוברים שאינו נאמן בטענת פרוע אם טען לא לויתי הודה שלא פרע אע"פ שלא היה יכול לטעון פרוע, ע"ש.

ולטעון ולזכות בטענה האחרת, ואע"פ שלא נתן אמתלאה לטענה הראשונה, ואע"פ שיצא מבית דין וחזר, יש לו לחזור ולטעון ולהפך כל הטענות שירצה מפטור לפטור עד שיבואו עדים, אבל מאחר שיבואו עדים ויכחישו טענתו הראשונה שסמך עליה אינו יכול להשיאו לטענה אחרת.

כדברי השו"ע משמע מכל הפוסקים, שאדם יכול לשנות טענתו מפטור לפטור אך לא מחיוב לפטור.

1. המוכחש בטענתו הראשונה

הטור (פ) מביא מחלוקת ר"י מיגאש והרמ"ה מה הדין כאשר חזר מפטור לפטור ולאחר מכן באו עדים והכחישו את טענתו הראשונה, לדעת הרמ"ה איבד את נאמנותו ושוב אינו נאמן בטענתו השניה ומפסיד את הממון, ולדעת הר"י מיגאש נשאר נאמן בטענתו השניה.

2. מדוע חוזר מפטור לפטור?

הר"י מיגאש (מובא בטור) כותב שהטעם שיכול לחזור מפטור לפטור משום שיש לו מיגו, 'אבל כל זמן שלא הכחישוהו חוזר וטוען, אע"פ דנפק לברא, במגו דאי בעי קאי אטענתיה קמייתא ומיפטר, מצי נמי טעין טענה אחריתא ומיפטר'.

הקצות (פ,ג) מוכיח שאין הטעם משום מיגו, דא"כ מדוע סובר הר"י מיגאש שכאשר באים עדים ומכחישים הטענה הראשונה עדין נאמן בטענתו הנוכחית הרי קי"ל שכאשר מוכחשת הטענה ה'מיגואית' שוב אינו נאמן בטענתו השניה, כגון אשת איש ונתגרשתי אם יבואו עדים שהיתה א"א שוב אינה נאמנת שנתגרשה, לכן מבאר הקצות שהטעם שאדם חוזר מפטור לפטור משום שלא נוצרה הודאת בע"ד, 'לכן נראה דחוזר מפטור לפטור הוא טענה מחמת עצמה כיון דעדיין לא נתחייב לא שייך הודאת בעל דין וכמי שלא נחקרה עדותו דמי דיכול לחזור, ומבאר שאין כוונת הר"י מיגאש לכח המיגו, אלא מתוך שיכול להישאר בטענתו הראשונה נאמן לשנות טענתו כמה שירצה שהרי עוד לא נוצר חיוב.

הנתיבות (עב, לד) מבאר בשם התומים, שהטעם שיכול לחזור מפטור לפטור משום 'דהטענה הראשונה לאו בדיוק אמרה ויכול לחזור מדבריו ומביא ראיה לדבריו מדין השו"ע (פ,ב) שכתבו הטענות אינו יכול לחזור מפטור לפטור, ותמוה הרי עדין יש לו מיגו אלא ודאי הטעם משום שבכתב אדם מדייק ושוב אינו יכול לחזור בו.

אך דבריו צרכים ביאור, מדוע אינו יכול לחזור גם לאחר שבאו עדים הרי בטענות שבא לפטור עצמו אינו מדייק. מסביר ר' שמואל (חידושים ב"ב ט) שכל זמן שלא טען לא חוששים שלא דייק בטענתו רק שבכוחו לטעון כן, אמנם לאחר שבאו עדים והעידו שלוח הרי לפנינו נעשה כפרן ושוב אינו נאמן לטעון שלא דייק ואל לנו להחזיקו כפרן, כיוון דעתה נקטינן דהוא כפרן ואין לו נאמנות על זה גופא לטעון שאינו כפרן, (עי' פרק ו דין ה הסבר נוסף).

האבי עזרי (שם) כתב גם כן אותו טעם, שלא מדייק בטענתו, אך מצריך שיהיה לו מיגו כדי שיהיה נאמן לטעון שלא דייק וכותב שזה כוונת הר"י מיגאש שמצריך מיגו.

ר' אלחנן (קוב"ש ב"ב קיב) מסביר דברי הר"י מיגאש שיכולתו לחזור מדבריו הראשונים זה רק מכח מיגו, ומיישב קושיית הקצות, אם הטעם משום מיגו איך לא מאבד את כוחו כאשר באים עדים על הטענה ה'מיגואית', ומחלק שדין הגמ' בכתובות, שכאשר באים עדים שהיתה אשת איש שוב אינה נאמנת בדבריה שנתגרשה, זה דווקא היכא שצריכים את הפה שאסר הוא שהתיר, שהרי אנו עוסקים בדבר שבערוה או בממון וצריך שני עדים, אלא שכאשר הפה שאסר זה הפה שמתיר האשה נאמנת, ולאחר שבאים עדים שוב אין לה כח נאמנות, אך כאשר רוצה לחזור מפטור לפטור מספיק לו כח של 'מה לי לשקר' ושוב הוא נאמן בטענתו ולא נוציא ממנו ממון. (ובדעת הרמ"ה ששוב אינו נאמן בטענתו מבאר משום שאיבד את כח הטענה ולא כב"י שכתב הטעם שמא ידע שיש עדים על הטענה הראשונה).

3. מיגו נגד הודאת בע"ד

הר"י מיגאש כתב שהיכולת לחזור מפטור לפטור משום שיש לו מיגו, וביאר ר' אלחנן שכוונתו לכח מיגו ולא כדברי הקצות שעוד לא חלה הודאת בע"ד. ואם כן מקשה איך נאמן במיגו לחזור בו מהודאת בע"ד הרי פיו עדיף מעדים ובעדים הדין שאינם חוזרים ומגידיים, וכן מקשה על תוס' (ב"ב קעה) שמסביר שהטעם שאינו יכול לחזור משום דמידק דייק ולא מטעם של חוזר ומגיד. ומיישב שהטעם שאינו יכול לחזור אין זה משום גזה"כ של חוזר ומגיד אלא משום חוסר נאמנות ולכן אם יש לו מיגו נאמן לחזור בו, היכא שלא מידק דייק כגון היכא שרוצה לפטור עצמו, בדומה להסבר הרב שך בדעת הנתיבות (לעיל), שכאשר מודה ע"י כפירה נאמן לטעון ע"י מיגו שלא דייק.

האבי עזרי (שם) מקשה, אם אכן הדין שנאמן ע"י מיגו לחזור בו מהודאת בע"ד, קשה הגמ' בב"ב (לא,א) מדוע אינו נאמן לחזור מטענתו של אבותי

ולטעון אני קניתייה במיגו שיכול לתקן דבריו ולומר שאבותי קנו מאבותיך, שלטענה זאת גם נהרדעי מודים שיכול לחזור.⁹ ועוד מקשה מדוע כאשר טען לא לויתני, ובא ע"א שלוח, אינו יכול לחזור ולטעון פרעתי מקודם, הרי יש לו מיגו שיכול לטעון פרעתי עכשיו, שאינו מוחזק כפרן בע"א. וכעין זה הקשה רע"א (חוי"מ עט,י) על בעל התרומות, שכאשר טען אין לך בידי ואח"כ הביא עדים שלוח, יכול לתקן דבריו דאין לך בידי לפי שפרעתי, אך באומר פרעתי אחר שאמרתי אין לך בידי, משהוחזק כפרן שוב אינו נאמן. וק"ל דלהימני במיגו שהיה מפרש דבריו כן, וכן הקשה הגדו"ת.

מתרץ הרב שך 'על כורחך נראה שמוכח מזה, דאם טען טענה שנתחייב בה, שוב אינו יכול לחזור בו ולפטור עצמו לשנות הדין אף ע"י מיגו, אף שאינו נגד הודאת בע"ד משום דאפשר שלא דייק, אבל כך הוא הדין דמאחר שאיפסק ע"פ טענתו לחיוב אינו יכול לחזור ולפטור עצמו אף במיגו. ולכן אם נתחייב שבועה ע"י עד אחד אינו יכול לחזור שכבר התחייב. מבואר שדין אינו חוזר וטוען הוא דין חדש מדיני ב"ד.¹⁰

ה. טוען וחוזר וטוען

בגמ' ב"ב (לא,א) נחלקו עולא ונהרדעי האם כאשר אדם טען 'של אבותי' ובאו עדים נגדו, יכול חוזר ולטעון ולתקן דבריו שכוונתו היתה שהוא עצמו קנאה רק דסמכנא עליה כאבתיה. וכאשר אמר 'של אבותי ולא של אבותיך' אומרת הגמ' שלכל"ע אינו חוזר וטוען.

טעם הדין

1. הודאת בעל דין

הגמ' לא ביארה מדוע אינו יכול לחזור ולטעון. מהראשונים נראה שאין כאן דין חדש אלא שכאשר התחייב בהודאתו יש כאן הודאת בע"ד, ולכן כאשר אמר 'של אבותי ולא של אבותיך' יש כאן הודאה שמעולם לא קנה. כך משמע מהרשב"ם (ל,ב ד"ה והני"מ) שמבאר דברי רבא 'עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה'. אומר הרשב"ם, 'אין ללמוד דלא צריך עדים לז' שנים שהרי רבא

⁹ שאלה זאת דוקא להסבר הרב שך בדעת התיבות, אך לפי דברי ר' שמואל שם שכבר הוחזק כפרן מובן מדוע אינו נאמן לשנות טענתו רק אם יסביר שלא כפר כלל. אך הקושיה השניה קשה גם להסברו.

¹⁰ היוצא מהסברו של ר' אלחנן, בתוספת דברי הרב שך, שכאשר אדם מתחייב בטענתו אינו יכול לחזור בו מבי סיבות, גם שוב אין לו מיגו ועוד שאפילו היה לו מיגו אינו חוזר וטוען.

להודיענו בא דאינו קרוי חוזר וטוען במאי דאמר לבסוף שני חזקה טובא קאמינא דעביד איניש כו' שאילו היה חוזר וטוען להכחיש דברים הראשונים אפי' כי מייתי סהדי בהני אחרונים אינו כלום דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי ואחר טענות הראשונות נלך. מבואר מדברי הרשב"ם שהטעם שאין אדם חוזר וטוען משום שיש כאן הודאת בע"ד.

2. הוחזק כפרן

בעל התרומות (שער יב חלק ב) כותב שדין אינו חוזר וטוען ודין הוחזק כפרן הכל דין אחד. זאת אומרת הטעם שאינו חוזר וטוען משום שהוחזק כפרן, ויש להבין מדוע לא מספיק הטעם של הודאת בע"ד כמו שאמר הרשב"ם.

על מנת להבין דין זה נביא את קושיית הגדולי תרומה (שם) על הרמ"ה.

הגדו"ת מביא את דברי הרמ"ה שהבאנו לעיל (פרק ג) שאם לאחר שחזר מפטור לפטור באו עדים והכחישו טענתו הראשונה שוב אינו נאמן בטענתו השניה ומסיים הרמ"ה 'לא משגיחין בטענה בתרייתא עד שמייתי ראייה', ושואל הגדו"ת איך מועיל שיביא ראייה הרי אינו נאמן בטענתו השניה אלא נשאר בטענתו הראשונה וא"כ יש כאן הודאת בע"ד, כגון שאמר תחילה לא לויתי, וחזר וטען לויתי ופרעתי, ובאו עדים שלוה, שוב אינו נאמן בטענת הפירעון וממילא יש כאן הודאה שלא פרע.

ומיישב הרב גולדשמידט (מהדיר בהוצאת מכון ירושלים) שיש מצב שבו אדם טען טענה אחת וחזר לטענה שניה שאינה מעניין הראשונה וגם שהוכחש בטענתו הראשונה אין הודאת בע"ד כנגד ההודאה השניה, בזה אומר הרמ"ה שאם יביא עדים על טענתו השניה יהיה נאמן, שהטעם שאיננו מקבלים טענתו משום שהוחזק כפרן אך על ידי עדים יהיה נאמן, דוגמא לזה נביא בהמשך (ו' דין ד) בדין הרשב"א כאשר טען מזויף.

לפי תרוץ זה מובן מדוע בעל התרומות כתב שהטעם שאינו חוזר וטוען משום שהוחזק כפרן שיש פעמים שאין הודאת בע"ד.

כדעת בעל התרומות שהטעם שאינו חוזר וטוען משום שהוחזק כפרן מובא בהדיא בתשובת הרשב"א בהוכחש ע"י ע"א, מובא לקמן (ו' סוף דין), שם נביא טעם נוסף מדוע יש צורך בטעם של הוחזק כפרן אפילו במקום שיש הודאת בע"ד.

3. דין בדיני הטענות

ר' שמואל (חידושים ב"ב ח) מבאר שדין אין אדם חוזר וטוען הוא דין עצמאי ב'דיני הטענות' שאי אפשר לטעון טענה הנראית כסתירה לטענה הראשונה. ובכך מסביר את דברי הר"י מיגאש (לעיל יג.1) שמצריך מיגו כדי לחזור מפטור לפטור, שאע"פ שהאמת עם הקצות שאין הודאת בע"ד עד שמתחייב, אך עדיין אינו נאמן לחזור ולטעון בלא מיגו, שקלקל את כח הטענה בזה שטען קודם לכן טענה אחרת. ומוכיח עיקרון זה מהרמב"ן (חידושים ב"ב ו,א) ששואל על הגמ' (הבאנו לעיל ב.2) מדוע צריך טעם של 'כל האומר לא לוית' הרי הודה בהדיא לפני העדים, ומתוך דבעא לתירוצי אין לך בידי חייב אע"פ שבאו עדים ואמרו שלוח ופרע, דאי לא באו עדים פשיטא שאפילו בחוזר הוא וטוען פרעתי ודאי שאינו חוזר וטוען. מבואר שאפי' אם אין הודאת בע"ד שלא פרע אינו נאמן לחזור ולטעון ללא עדים. אך לאחר שנתחייב ע"י עדים על טענתו יש כאן הודאת בע"ד ושוב אינו נאמן, כדברי הקצות.

ולעיל (ד.3) ראינו עיקרון זה בדברי הרב שך, שהסביר שאע"פ שמועיל מיגו נגד הודאת בע"ד לאחר שנתחייב אינו נאמן לחזור ולטעון, משום דין שאינו חוזר וטוען. (לפי ר' שמואל מועיל המיגו דווקא שאין הודאה שסובר כקצות, אך לאחר שנוצרה הודאה שוב אינו נאמן אפי' במיגו).

ו. מיקרי מבחן

בפרק זה נביא מקרים בהם השתמשו בגמ' ובפוסקים באחד מהדינים שהבאנו, ננסה להבין מדוע ומתי השתמשו בכל אחד מהטעמים הנ"ל.

דין א - ביאור גמ' בשבועות לד,א

"ייתב רב המנונא קמיה דרב יהודה, ויתב רב יהודה וקא מיבעיא ליה: מנה מניתך בפני פלוני ופלוני, ועדים רואין אותו מבחוץ, מאי? א"ל רב המנונא: והלה מה טוען? אי אמר לא היו דברים מעולם, הוחזק כפרן! אי אמר אין, שקלי ודידי שקלי, כי אתו עדים מאי הוי? א"ל: המנונא, את עול תא".

מבואר בדברי רב המנונא שאם טען בתחילה להד"מ והוכחש בעדים שוב אינו נאמן לטעון 'שקלי ודידי שקלי' והטעם לכך משום שהוחזק כפרן.

יש לברר האם יש כאן גם הטעם של הודאה.

אדם זה טען תחילה להד"מ והוכחש בעדים שאכן היתה העברת מעות מהתובע אליו, ועכשיו רוצה לחזור ולטעון אכן היתה העברת מעות אך דידי שקלי. האם ניתן לומר שהודה שלא את שלו קיבל? לכאורה לאחר שבאו העדים ונודע לנו שניתנו המעות יש לנו ספק מה היתה פשר העברה ואי אפשר לומר שהוא שלל את האפשרות של מתנה שהרי בתחילה הכחיש את עצם הנתנה. אך לפי הסברו של רע"א (לעיל ג.2) שישנה הודאה ע"י הוכחה, שאם אכן יכול להיפטר בטענה זאת וזו האמת ודאי שהייתה טוען ומכך שלא טען הודה שאין לו טענה אחרת להיפטר, אם כן יש כאן הודאה שלא את שלו הוא לקח.

אך שוב יש לשאול אם אכן יש כאן הודאה מדוע השתמשה הגמ' בטעם של הוחזק כפרן?

הבאנו לעיל (ב.2) את שאלת הראשונים (ב"ב ו,א) ששאלו להיפך משאלתינו, אם יש טעם של הוחזק כפרן מדוע צריך להביא טעם של הודאת בע"ד, ורצונם לומר שבטעם של הוחזק כפרן כלול גם שאינו יכול לשנות טענתו הראשונה וגם שמכאן והלאה אינו נאמן לכן עדיף לנקוט טעם זה, אם כן כאן ניחא שכתבה הגמ' טעם של הוחזק כפרן שאינו נאמן גם מכאן והלאה.

אך עדיין צ"ב שהרשב"א שם תירץ ג' תרוצים לשאלתו:

קמ"ל דאפילו באו עדים אינו נאמן בטענת פרעתי, שאם היה הטעם משם הוחזק כפרן היה נאמן ע"י עדים. ללא הטעם של 'כל האומר לא לויתי היינו מתרצים דיבורו 'דה"ק לא היו דברים מעולם שלויתי ולא פרעתי אלא פרעתי, קמ"ל כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי.

איצטריך היכא דטען חוץ לבי"ד שאין אדם מגלה טענתו אלא בבי"ד וקמ"ל 'דהודאה מתוך כפירה הודאה אלימתא היא וכאומר בטענת ודאי לא פרעתי דמי.

לפי תרוץ ב' של הרשב"א מובן שכאן השתמשנו בטעם של 'הוחזק כפרן' שהרי כאן אין לתרץ דיבורו שהרי אמר להד"מ וכמו שכותב תוס' שבועות (מא,ב ד"ה כל) שכאשר טען להד"מ אי אפשר לתרץ לשונו. וכן מובן לפי תרוץ ג' של הרשב"א דהתם מיירי חוץ לבי"ד, שהרי גם הודאתו הראשונה חוץ לבי"ד הייתה, ולא שייך טעם של הוחזק כפרן כלל, אך כאן משמע שמיירי בבי"ד ושייך טעם של הוחזק כפרן.

אך צ"ב לפי תרוץ א' מדוע לא נכתוב הטעם שיש כאן הודאה ללמדנו שאפי' יבואו עדים שנתנם במתנה לא יועיל.¹¹

רב המנונא חייבו לשלם משום שהוחזק כפרן, ויש להבין כיצד במעשה זה הוחזק כפרן? בפרק ב.1 הובאו שלש סברות בדין הוחזק כפרן. א. אגן סהדי שלא יפרע אלא בעדים. ב.איבוד כח טענת פרוע. ג. תקנת חכמים למי ששיקר בבי"ד שאינו נאמן בטענותיו. ולכאורה ג' האפשריות נכונות רק כאשר ידוע שחייב ורוצה להיפטר ע"י טענת פרוע, ששוב אינו נאמן בטענתו, אך במעשה דרב המנונא טען בתחילה להד"מ ובאו עדים שנתן מעות אך אינם מעדים שחייב, אלא שהתובע טוען שהנתינה שהעידו העדים היתה הלואה והנתבע טוען כנגדו שהיה מתנה או פירעון, וא"כ יש לשאול אפי' שהנתבע הוחזק כפרן מדוע התובע נאמן?

וכן שואל הברכת אברהם בב"מ (יז,א) 'ובהנך צ"ע מאי שנא מכל ברי ושמא באינו יודע אם הליתני דאמרינן המע"ה'.

ניתן ליישב קושיה זאת בשני אופנים:

רב המנונא השתמש בטעם של הוחזק כפרן לומר לנו שאינו נאמן גם מכאן והלאה, אך הטעם שבי"ד פוסקים לחייבו זה משום שיש כאן הודאת בע"ד שלא קיבל מתנה ולאחר שמתחייב שוב לא יהיה נאמן לטעון פרוע בלא עדים. ומשמע שסובר רב המנונא שכל מקום שמוחזק כפרן כלול בזה שיש כאן הודאה שאינו יכול להיפטר בטענה אחרת.¹² (עי לקמן דין ד הרשב"א).

אדם שטען טענה כדי להיפטר ונתברר ששיקר בדבר, כל טענתו כמאן דליתא ושוב אין לו טענה כלל וכאשר אין טענה אנו נותנים למי שהוא ברי, בדומה

¹¹ קצות סה"ה, מבאר שיש שני דינים בדין הוחזק כפרן: א. שאינו נאמן בטענתו מכאן ולהבא לאחר שנתחייב. ב. כאשר כפר ובאו עדים הודאת בע"ד שלא פרע. ומסביר את הגמ' בב"מ כי הא דשבתאי בריה דרבי מרינוס כתב לה לכלתיה איצטלא דמילתא בכתובתה וקבלה עליה, אירכס כתובתה...לסוף אמר להו פרעתיה, אתא לקמיה דרבי חייא אמר ליה הוחזקת כפרן לאותה איצטלא. שכוונת ר' חייא לומר שיש כאן הודאת בע"ד. החזו"א (ליקוטין סימן כ ב"מ ז) אומר שלפי דברי הקצות היה לר' חייא לומר 'כל האומר לא לויתני, ולא הבנתי שאלתו שהרי רואים בראשונים ב"ב ו,א שגם שיש הודאה טוב לכתוב הטעם שהוחזק כפרן, לקמן בדברי רע"א (לקמן דין ד, בביאור תשובת הרשב"א) הסביר לשונו של הרשב"א 'שלא הוחזק כפרן' רק שלא הודה אך כן הוחזק כפרן. וצ"ב האם לפי החזו"א כל מקום שאמרה הגמ' הוחזק כפרן מתחייב רק משום טעם זה ולא משום הודאה?

¹² אמנם מהרשב"א בתרוץ השלישי, שבאר שהגמ' לא כתבה דין של הוחזק כפרן ללמדנו שאם יבואו עדים לא יהיה נאמן, מוכח שאינו סובר שכלול בזה הודאת בע"ד.

לסברא שאומר הקוב"ש למ"ד ברי ושמא ברי עדיף, משום שאדם נאמן בדבריו אם אין מישהו שמכחיש אותו וכאשר הנתבע טוען שמא אין אדם מכחישו, ולמ"ד שברי לא עדיף משום שסובר שגם טענת שמא היא טענה, אך כאן כאשר נמצא ששיקר בדבריו נחשב כאילו לא טען כלל ונאמין למי שטוען בברי ונוציא ממון. ואם תאמר שעכשיו חוזר וטוען טענה חדשה שזה היה מתנה, כבר אי אפשר לקבלה, או משום שהוחזק כפרן (לא לפי האפשרות של אגן סהדי, ע"ב 1), או שאין אדם חוזר וטוען אם התחייב בטענתו.

לפי זה גם בעצם חיוב הממון הטעם משום שהוחזק כפרן.

דין ב - תלה טענתו בדבר צדדי, והוכחש בו

הגמ' בשבועות (לד, ב):

ההוא דא"ל לחבריה: מנה מניתי לך בצד עמוד זה, א"ל: לא עברתי בצד עמוד זה מעולם, נפקו ביה סהדי דהשתין מים בצד עמוד זה, אמר ר"נ: הוחזק כפרן. א"ל רבא לר"נ: כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש, עביד לה ולא אדעתיה.

רב נחמן סובר שאדם זה הוחזק כפרן ולכן מתחייב ורבא חולק עליו משום שדבר זה אין על האדם לזכור ולא ברור שכוונתו היתה לשקר. גם במעשה זה בדומה לדין שהבאנו לעיל (ו דין א) 'במנה מניתי', יש לברר מה הטעם שאנו מחייבים אותו ממון, לעיל, (ו סוף דין א), הבאנו שתי אפשרויות מה המחייב או שיש הודאת בע"ד שאם רצה לפטור עצמו בלהד"מ מודה שלא היה נתינת מתנה או שהטעם של הוחזק כפרן מועיל גם להוציא ממון כאשר התובע בטענת ברי.

יש לברר האם גם במעשה זה יש הודאת בע"ד.

אדם זה טוען שלא לוח ומצדיק דבריו שמעולם לא עבר ליד עמוד זה, ובאים העדים ומכחישים שכן עבר, אדם זה חוזר וטוען אף שעברתי לא לווייתי, דהיינו שעדיין נשאר בטענתו הקודמת שלא לוח, וא"כ קשה לומר שמוכח שמכך שטען טענה א' מודה שאין לו טענה ב' שהרי כאן נשאר באותה טענה.

תוס' שם (ד"ה ואתו) שואלים, אם מוחזק כפרן כאשר הוכחש שעבר ליד עמוד זה, א"כ גם ברי חייא קמייתא (בב"מ ג, א), כאשר תבעו מנה וטען להד"מ ובאו עדים שחייב נ', שחייבו ר' חייא שבועה, מדוע לא נאמר שהוחזק כפרן והתחייב לשלם הכל.

הנראה משאלת תוס' שלמד מהדין הנ"ל שכל היכא שנמצא ששיקר בטענתו במשהו, שוב אי אפשר לקבל טענו כלל ומתחייב בממון.

בכונת תירוץ תוס': "וי"ל דהכא דקאמר לא עברתי בצד עמוד זה, משמע דבעי למימר דאם עברתי מעולם בצד עמוד זה אני חייב, ולכך הוי כפרן בכל כשהעידו עדים שהשתין בצד עמוד זה, אבל התם לא הוחזק כפרן אלא בני ואותם פורעי", נראה שהואיל ואדם זה שיקר בדבר שוודאי זוכר (לפי רב נחמן) והוסיף פרט שלא לצורך, טמון בדבריו 'לא רק שאני לא חייב אלא מעולם לא עברתי ליד עמוד זה, ואם תוכיחו שעברתי הריני מתחייב'. וצ"ב קצת מדוע שאדם יהי לו כזאת אומדנא.

הגידו"ת (שער יב חלק ב ס"ק ד) מקשה על תרוצו של תוס' שמחלק בין רח"ק להכא, כאן אומר תוס' שהאדם מחייב עצמו אם עבר ליד עמוד זה, ולכאורה ה"ה גם ברח"ק שאומר 'איני חייב לך כלום מהמנה', ומשמע דבעי למימר שאם יש בידו קצת הוא חייב הכל, 'וק"ו הוא אם כשלא הוכחש כלל בגוף ההלואה אלא במקצת המקום, אע"ג דאין העדים יודעים מההלואה כלום, חייב, כשהוכחש בגוף ההלואה שהעדים יודעים בקצתה ממש לא כש"כ שיתחייב על השאר מתוך כפרנותו'.

אלא מיישב הגדו"ת באופן אחר, שכאן ההלואה עצמה והיותה בצד העמוד הם שני ענינים מחולקים זה מזה, אלא שהנתבע ענה לתובע שכמו ששקר שעברתי ליד העמוד כן עצם ההלואה היא שקר, והשתא כשנמצא שעבר בצדו ממילא גם ההלואה תהא אמת. מה שא"כ בב"מ שכפר בהכל ולא תלה את דבריו בשום דבר. מבואר מהגדו"ת שכאשר האדם תולה את טענתו בדבר מסויים ומשקר בדבר זה אנו נוקטים שכל דבריו שקר וחייב, ואינו נאמן לטעון טענה חדשה, שעבר ליד עמוד זה אך לא לזה מעולם.

טעם הדבר נאמר כשני הדרכים שהבאנו לעיל (ו דין ב), או שטמונה כאן הודאה כמו בכל הוחזק כפרן, שאם יש לו טענה אמיתית מדוע לא טען אותה ולכן חייב לשלם, או אפשר שבכה"ג אין כלל הודאה שהרי נשאר בטענתו, שלא לזה, אלא שכוונת הגדו"ת שהוחזק כפרן בטענתו וזה סיבה לחייבו שינתקלקלה טענתו, ואם כן נמצא שיש מקום שנחייבו רק משום שהוחזק כפרן ואין כאן הודאה כלל. הנפ"מ בין שתי הטעמים אם יבאו עדים שלא לזה, לפי אפשרות א' שיש כאן הודאה שלזה ישאר חייב, ולפי אפשרות ב' שמתחייב רק משום שהוחזק כפרן העדים יפטרנהו.

היוצא מדברינו שלדעת תוסי' אי אפשר לחייבו משום הודאה שהרי נשאר בטענתו, אלא שהוא מחייב עצמו בממון,¹³ ומכאן והלאה לא יהיה נאמן לטעון פרוע משום שהחזק כפרן ששיקר בממון זה. ולדעת הגדו"ת מתחייב כאן או משום הודאת בע"ד שהרי שיקר בטענתו הראשונה או שהחזק כפרן והתובע נאמן בברי להוציא.

האם יש משמעות להלכה כאשר מוחזק לכפרן מדבר צדדי?

במעשה זה נחלקו רב נחמן ורבא, והלכה כרבא דהוי 'מילתא דלא רמיא עליה דאיניש, עביד לה ולא אדעתיה'. ניתן להבין דברי רבא בשני אפנים - א. כוונתו שאדם לא זוכר דבר כזה האם עבר או השתין ליד עמוד זה. ב. אדם שטוען טענה לפטור עצמו אי אפשר לתפוס אותו בשקר בדברים שלא מעצם החיוב, שעכשיו עסוק רק אם היתה הלואה.

מהר"י מיגאש משמע כאפשרות השניה:

אבל היכא דלא מכחשי ליה בנטילת ממון עצמו אלא במידי אחרינא מחקירות הדברים דליתיה נטילת ממון ממש, לא עברתי עמוד זה מעולם ומאי דדמי ליה, ואף על גב דאתו עדים ומכחשי ליה בההוא מידי דכפר ליה לא החזק כפרן, אלא מצי בתר הכי למיהדר מההוא מימרי קמא לההוא מימרא אחרינא, דהא לא איתכחש בנטילת הממון ממש אלא בההוא מידי אחרינא הוא דאיתכחש דהא מחקירת הדבר י"ל מילתא דלא רמיא עלויה לאו אדעתיה, ואפשר ליה השתא למימר עברתי בצד עמוד זה אבל לא לויתי ממך כלום אי נמי לויתי ופרעתי.

מהסמ"ע (עט, כט) משמע כאפשרות הראשונה: "כל מילי דאין האדם מחוייב לעשות וגם אין לו תועלת בעשייתו... משום הכי פעמים משנה מהענין ואומר בהיפך".

¹³ מדרכו של תוסי' משתמע חידוש שכאשר אדם בוחר בטענה כדי להיפטר ונמצא שקרן, דעתו לחייב עצמו. לפי זה צריך בירור מה מקשה הקצות (לד, ד) על המהר"י בן לב הסובר שאדם יכול לחייב עצמו 'דאתינן עלה מתורת חיוב ומתורת מתנה כיון דיכול אדם לחייב עצמו כשאינו חייב וזה שמודה שחייב הוי כאלו אמר חייב אני לך מנה ויכול לחייב עצמו, ומקשה עליו הקצות, 'קשה לי טובא דהא באומר להד"מ ואח"כ באו עדים דאינו נאמן לומר פרעתי אע"ג דעדים מעידים שפרע משום דהוא נאמן על עצמו יותר וכל האומר לא לויתי כאלו אומר לא פרעתי והתם ליכא למימר דהוא בתורת חיוב חדש דהא אדרבה הוא בא לפטור עצמו בטענת פרעתי, ולפי דברי תוסי' הנ"ל לא קשה מידי שלמדנו שאדם ששיקר בטענת הפטור שלו מחייב עצמו אם ייתפס. שאלה ששמעתי מהגרז"נ שליט"א.

אמנם רע"א על סעי' ד כותב 'תבעו מנה שהלוויתך ואמר לא לויתי משום אדם מעולם ובאו עדים שלוח אבא אינם יודעים אם מזה או מאחר מיקרי הוחזק כפרן וחייב לשלם לו, כנלע"ד דברי הירושלמי פ"ד דשבועות' ומוסיף הפת"ש שם 'ולכאורה ע"כ דה"ה אם אמרו העדים בבירור שלוח מאחר הוחזק כפרן וצ"ע'.

משמע מדבריהם שאע"פ שלא ידוע כלל שהתחייב לו, הואיל ונמצא שקרן בטענתו מוחזק כפרן וחייב לשלם. וצריך בירור מנין שהלואה מאדם אחר רמיא עליה דאיניש אפשר שאדם שוכח הלוואת שהיו בעבר, ואולי כוונתם דווקא שעדין חייב וזה ודאי שחייב לזכור וצ"ע. ולדרכו של הסמ"ע א"ש. אם יבואו עדים שלא לוח, לפי תוסי' חייב שהרי חייב עצמו ולפי הגדו"ת תלוי בשני הפירושים שהבאנו לעיל.

דין ג - שיטת הריב"ש

הש"ך (טו) מביא את תשובת הריב"ש (שנד):

אין ספק שראובן הוחזק כפרן ואינו יכול לטעון עוד באותם החפצים כלום ונאמן שמעון עליהם לומר עדין הם בידו, גם בשיווי החפצים נאמן שמעון כל שיעריך אותם בדבר שהוא אמוד בהם וא"צ שבועה וכו'.

ושואל הש"ך: "וצ"ע אמאי יהא נאמן על שיווי החפצים בלא שבועה הלא על זה לא הוחזק כפרן". בסברת הריב"ש נראה לומר, שאדם שהוחזק כפרן על ממון זה איבד לגמרי את כח הטענה, ומעתה עליו להביא ראיות ואין משמעות לטענותיו. לעיל (ו דין ב) הבאנו אפשרות שמוחזק כפרן צריך לשלם אפי' היכא שאין הטעם של הודאת בע"ד הואיל ואין לו כבר טענה כלל, לפי הריב"ש לא רק בטענה שנמצא שקרן בטלה טענתו אלא גם מכאן ולהבא לענין ממון זה טענותיו כמאן דליתא. אמנם הש"ך לא מקבל סברא זאת, ולדעתו חשיב ממון אחר ולטענה זאת לא הוחזק כפרן.

הבאנו לעיל (ב.2) את שאלת הראשונים מדוע שטר שנפל מכפרן אינו מחזירו למלוה והקשה ר' שמואל שקושייתם אינה ברורה שהרי גם כפרן אפשר ששילם ונפל ממנו השטר, אך לפי הריב"ש דבריהם מובנים שאם הוא כפרן התובע נאמן לממון זה.

דין ד - טוען מזוייף ונתקיים השטר

הרמ"א (פב,א) מביא מחלוקת :

אמר תחילה, מזויף השטר, ואחר שהביא עדים לקיימו אמר הלוה, פרוע- י"א דהוחזק כפרן ואינו נאמן, מאחר שאמר מזוייף כאילו אמר: לא לויתי ואינו נאמן אחר כך לומר: פרעתי (נ"י סוף ב"ב). ויש חולקין ואומרים דנאמן הוא, דהא לא כפר בהלואה, רק שאומר שהשטר מזוייף, ורצה לומר שיקיימנו ואחר כך ידון עמו (הרשב"א).

נחלקו הנמו"י והרשב"א האם הוחזק כפרן כשטען תחילה שהשטר מזוייף. ונחלקו הסמ"ע והש"ך מה נפק"מ, הרי בכל אופן חייב כי השטר מקוים? מהסמ"ע משמע שנפק"מ אם יוכל לטעון אשתבע לי דלא פרעתיך, והש"ך אומר שנפק"מ אם יביא עדים שפרע שלדעת הנמו"י כאילו אמר לא לויתי וממילא הודה שלא פרע ולדעת הרשב"א אין כאן הודאת בע"ד.

רע"א (בגליון השו"ע) אומר שלפי הש"ך דעת הרשב"א שאין כאן הודאה, דמזוייף אינו בכלל אומר לא לויתי לדונו בהודאה שלא פרע, אבל מ"מ י"ל דהוחזק כפרן לאותו ממון כיוון דאמר דהשטר מזוייף ונתקיים ואינו נאמן לומר השבע לי שלא פרעתיך.

מבואר מדברי רע"א שדעת הרשב"א שאין בכה"ג הודאת בע"ד אך יש הוחזק כפרן. על פי זה מיישב קושיית הש"ך (סט,י), השו"ע אומר שם 'אם כפר ואמר שאינו כתב ידו אם נתקיים בב"ד או שעדים מעידים שהוא כתב ידו הוחזק כפרן ומשלם', ושואל הש"ך מדוע לא הביא הרמ"א דעת הרשב"א שחולק דבכה"ג לא הוחזק כפרן, ועפ"י רע"א מבואר שכוונת השו"ע שהוחזק כפרן ולא נחת מה יהיה הדין אם יבאו עדים.

לשון הרשב"א בתשובה (מובא בב"י ס"ס פ מחודש ה) "אפי' טען מעולם לא כתבתי שטר זה אינו מוחזק כפרן שהרי לא כפר בעיקר הפיקדון" ואע"פ שלשון הרשב"א שלא הוחזק כפרן רע"א מבאר שלא היתה כאן הודאה.

הגדו"ת (שער יב ח"ב ד) מקשה על הרשב"א מדוע בכה"ג לא הוחזק כפרן, מאי שנא מסוגיית 'לא עברתי בצד זה', ששם אע"ג שלא כפר בעיקר ההלואה כלל מ"מ אי לאו מטעמא דכל מלתא דלא רמיא, אמרינן דהוחזק כפרן.

המהדיר בשו"ת הרשב"א (דפוס ראשון¹⁴) הסביר כוונתו שאומר קיים שטרך וחות לדינא, דהיינו שנאמן לומר שכלל לא רצה לכפור בהלואה אלא דורש שקודם הדיון יוכיח כשרות השטר. מה שא"כ כאשר טוען לא עברתי ליד עמוד זה, ברור שכוונתו שלא לזה.

וא"ת הרי כל הכופר בהלואה אפשר שטוען קודם תוכיח שהיתה הלואה ואז נידון, או קודם תוכיח שנעשיתי שומר ואז נידון.

נראה לומר, שכאשר טוען שלא לזה או שלא נעשה שומר אם דבר זה לא יתברר ודאי שסרה התביעה אך כאשר אומר ששטר זה מזויף אפי' אם לא יצליח לברר דבר זה, עדין יכול לטעון אף שמזויף השטר אך היתה הלואה, ולכן דווקא בשטר מזויף אפשר שטוען כן לא כדי להיפטר אלא כקדם תביעה.

ואם תאמר סוף סוף יש כאן הודאה מתוך כפירה, שאם פרע מדוע לא טען כן, יש לומר שכאשר תובעו עם שטר לא יועיל לו לטעון פרוע שהרי אם יתקיים השטר יצטרך לשלם, ולכן הדבר היחיד שיכול להרוויח זה את הזמן עד שיקימו ולכן לא משנה לו מה לטעון אם מזויף או שיפרע.

אך א"כ צריך להבין מדוע לרע"א הוחזק כפרן הרי לא טען כן אלא להרוויח זמן?

אפשר שרע"א סובר שהטוען מזויף כוונתו לכפור במלוה אלא שלמד שדעת הרשב"א שאין הודאה מתוך כפירה בדרך הוכחה כלל ובמעשה זה ודאי שאין הודאה מפורשת שאפשר ששטר זה מזויף אך היתה הלואה, ולכן רק הוחזק כפרן. (עי' לעיל ג.2 האבי עזרי מביא שיש ראשונים הסוברים שאין הודאה דרך הוכחה).

עוד אפשר שלדעתו אף אם ברור שלא רצה לכפור בממון בטענת להד"מ אך ס"ס שיקר בבי"ד ואיבד כח טענתו.

סיכום מחלוקת הנמו"י והרשב"א

לפי המגיה בגדו"ת נחלקו האם אדם שטוען מזויף ודאי שרוצה להיפטר או אפשר שרוצה להרוויח זמן. לפי רע"א או שנחלקו האם יש הודאה מתוך כפירה דרך הוכחה, או שלמד כדברי המגיה רק שסובר שאדם ששיקר בבי"ד אפי' בלי כוונה להיפטר הוחזק כפרן.

¹⁴ כך כתב המהדיר בהוצאת מכון ירושלים.

דין ה - בהכחשת ע"א

דעת הרמב"ם (טו"י ד, ח) שכאשר כפר, ובא ע"א והכחישו, מתחייב מתוך שאינו יכול להישבע, 'וכן כפרן שבא עליו עד אחד וטען שפרע או החזרתי לך הפקדון הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול להשבע ומשלם'. שלולא שהיה בא עד היה נאמן במיגו דאי בעי היה נשאר בטענתו, אך כאשר הגיע העד בטלה טענת המיגו והוי כדין נסכא.

הרשב"א בתשובה (מובא בב"י עה) אינו מודה לרמב"ם :

אני איני מודה בכך כלל, שלא אמרו כל שנים מחייבין אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה ואם אינו יכול לישבע משלם, אלא כשמחייבין אותו ממון בעדותן ממש כנסכא דרבי אבא, דכיון שלקח נסכא מחבריה דרך חטיפה הרי זה מתחייב ממון על פי עדותן ממש של עדים, והלכך עדות העד האחד מחייבו שבועה במקום תשלומין וכשאינו יכול לישבע משלם ממון, אבל כשהוא מתחייב על ידי שני עדים ולא מחמת עדותן ממש כגון זה שאלו לוח בפני שנים אינו חייב לפרוע בעדים והילכך האומר לחברו מנה לי בידך שהלוייתך בפני פלוני ופלוני ואמר הלה אין לוייתי ופרעתי פטור, ואם כן כשאמר לא לוייתי וחזר ואמר לוייתי ופרעתי אינו מתחייב ממש בעדותן של עדים אלא מתוך שכפר וחזר וטען שלוח ופרע הוחזק כפרן לאותו ממון, אם כן בעד אחד מעידו לא הוחזק כפרן וכדאמרין בדברי חייא קמייתא (ב"מ ד) מה להצד השוה שבהם שכן לא הוחזק כפרן כלומר בפיו ובעד אחד אם כן אין כאן מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע אלא באומר לוייתי ופרעתי ועד אחד מעידו שלוח ואינו יודע אם פרע אם לאו, דאף על גב דמודה לדברי העד אין אומרים בו מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע.

מבואר מדברי הרשב"א, שדווקא כאשר אם באים שנים מחייבים מכוחם ממון אז בע"א יהיה הדין 'מתוך', אך כאשר גם שנים שבאים אינו מתחייב מפיהם אלא מכח שהוחזק כפרן בע"א שאינו מוחזק כפרן יהיה פטור.

יש לשאול על דברי הרשב"א - א. מדוע בע"א אין הודאת בע"ד שלא פרע. ב. אפי' אם אין הודאת בע"ד, איך יכול לחזור מפטור לפטור הרי אין לו מיגו. ג. מדוע כתב שהטעם בשני עדים שאינו יכול לחזור ולטעון פרוע משום שהוחזק כפרן הרי יש כאן הודאת בע"ד.

הסבר א - ר' שמואל (חידושים ב"ב ט) מבאר דעת הרשב"א, שסובר כקצות שאין הודאת בע"ד עד שמתחייב, וחייב שבועה עוד לא נחשב לחיוב עד

שישבע. אך עדין קשה שמשמע ברשב"א (תשובה ח"ו רלח) שהטעם שיכול לחזור מפטור לפטור הוא מטעם מיגו ממש 'אין לך מיגו יותר חשוב ממנו', ולא כדברי הקצות שאין צורך למיגו כלל, וא"כ לאחר שבא הע"א אין לו מיגו שאינו רוצה להישאר בטענתו הנוכחית. וצריך לומר לפי הסבר ר' שמואל שהבאנו לעיל (ד) שהצורך במיגו הוא כדי שיוכל לחזור ולטעון ולא משום הודאת בע"ד, ולמיגו זה אין צורך בכח טענה אלא רק למה לי לשקר (לכן אף שיבאו עדים נגד הטענה הראשונה לא נגרע כח המיגו), וידוע הסבר האחרונים בדין נסכא (בדעת ריב"ם) שכאשר יש ע"א יש לו מיגו להכחיש העד אך אין לו מיגו של כח טענה כי ע"א הוא כשניים, אך כאן הואיל ולחזור מפטור לפטור די ב'מה לי לשקר', נאמן בטענתו השניה. (ולא דומה לנסכא שטוען עכשיו טענה שמצריכה מיגו 'דידי חטפ'י מה שא"כ בנדו"ד שטוען פרוע שהוי טענה טובה רק הצורך במיגו משום שטען תחילה טענה אחרת).

הסבר זה עדיין לא מיישב את שאלה ג למה אמר הרשב"א שהטעם בשני עדים משום שהחזק כפרן ולא משום הודאת בע"ד. ועוד שלפי הסבר זה יצטרך להישבע בנקיטת חפץ ובפוסקים לא משמע הכי.

הסבר ב- הרשב"א סובר כנתיבות (לעיל ג) שאדם חוזר מפטור לפטור משום שאינו מדייק בטענות הפטור ויכול לחזור אפי' בלא מיגו, וא"כ אפי' לאחר שנתחייב יכול לחזור בו שהרי לא דייק בטענתו הראשונה. על זה אומר הרשב"א שהטעם הוא משום שהחזק כפרן ושוב אינו יכול לחזור בטענותיו.

ואם תשאל שיאמר עכשיו שלא דייק וממילא לא יוחזק כפרן? מסביר ר' שמואל בשני דרכים: א. לאחר שודאי לנו שלא דייק שוב יש לחשוש שלא ידייק ואיבד את כח הטענה. ב. אנו תולים שכל אדם שטוען מדייק אך אם יאמר לנו שלא דייק יהיה נאמן ולאחר שבאו עדים והכחישו טענתו שוב אין לו נאמנות לומר שלא דייק.

הקושי בהסבר זה שהרשב"א לא מצריך מיגו לחזור מפטור לפטור מה שמופרש בתשובה שהבאנו לעיל.

לאור האמור צ"ב קצת בדעת הרמב"ם מדוע חייב מטעם 'מתוך'! אם סובר כקצות שלא נוצרת הודאה עד שמתחייב וכשבא ע"א חלה הודאת בע"ד א"כ גם לרב ושמאל החולקים על דין 'מתוך' אינו נאמן בטענת פרוע. אם נאמר שסובר שלא חלה הודאה אף לאחר שבא הע"א, אך צריך מיגו כדי לחזור ולטעון וכשיש חיוב שבועה אין מיגו, אך זה רק חיסרון של כח טענה והוכחנו שכאן מספיק רק 'מה לי לשקר'.

וצ"ל שסובר כר"י בנסכא דר"א (ב"ב לג,א), שאין אדם רוצה להישבע נגד עד וא"כ אין כאן מיגו כלל. או שסובר כדעת הרמ"ה החולק על הר"י מיגאש שאם באים עדים על הטענה הראשונה איבד גם טענתו השניה שמצריך כאן מיגו גמור. (לפי ר' אלחנן לא כב"י, עיין פרק ג).

דין ו - ביאור מחלוקת רמב"ם ראב"ד

רמב"ם (טוען ו,ג) :

מנה הלוייתך, כפר בבית דין ואמר לא היו דברים מעולם, ובאו שני עדים שלוחה ממנו מנה ופרעו, והמלוה אומר לא נפרעתי הרי זה חייב לשלם, שכל האומר לא לויתי ובאו עדים שלוחה כאומר לא נפרעתי דמי, ונמצא הלוח אומר לא נפרעתי והעדים מעידים אותו שפרעו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ואין המלוה חייב שבועה שהרי הוחזק זה כפרן.

והשיג הראב"ד "שהרי הוחזק כפרן. א"א אין צורך לזה הטעם". הראב"ד מקשה, הרי אמרת שיש כאן הודאת בע"ד שלא פרע ואם כן ודאי שחייב ואין התובע צריך להישבע, ולמה צריך את הטעם של הוחזק כפרן.

בביאור הרמב"ם :

הש"ך כתב (ס"ק ג) : "ואפשר כונת הרמב"ם להורות דאפילו יטעון אחר כך פרעתי לא יהא נאמן". וכן אומר הגר"א שצריך לדחוק כביאור הש"ך.

בספר חזקה רבה (הלכה שלג) מיישב - השו"ע (עט,ג) מביא פסק הרמב"ם ימי שהודה בבית דין שחייב לזה התובע מנה, ואחר כך אמר, נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי בו, והרי עדים, הרי זה עדות מועלת ועושים על פיהם, שהרי לא הכחיש עדות, ואינו כאומר, לא לויתי מעולם. ואומר הרמ"א ידוקא שטען שפרעו קודם שבאו העדים, אבל אם באו העדים תחלה, אינו נאמן. אך הש"ך (ס"ק י) אומר 'ומדברי הרב המגיד סוף פ"ז מהלכות טוען ומביאו ב"י לקמן סוף סימן פ"ב, מבואר להדיא דאפילו באו העדים תחילה נאמן. ולפי המ"מ צריך ביאור מדוע כאשר טען להד"מ ובאו עדים שלוחה ופרע אינו נאמן לטעון נזכרתי שפרעתי מאי שנא מכאשר חייב עצמו בהדיא, אלא שצ"ל שהואיל והוחזק כפרן אינו נאמן לחזור ולטעון אפי' כדברי העדים, וא"כ מובן מדוע צריך הרמב"ם את הטעם של הוחזק כפרן, דלולא זה היה יכול להיפטר (לא רק מדוע לא להשביע).

באבי עזרי (הנ"ל) מבאר דעת הרמב"ם באופן הבא- הרמב"ם סובר כדברי הנתבות (לעיל פרק ב) שאדם נאמן לחזור מפטור לפטור משום שאינו מדייק בטענות הפטור, אל על מנת שנאמין לו שלא דייק יש צורך במיגו וזה כוונתו של הר"י מיגאש, ולכן לאחר שבאו עדים אף שיתכן שלא דייק, שהרי לא ידע שהולכים לחייבו על טענה זאת, אך כבר אינו נאמן שלא דייק שאין לו מיגו שהרי יתחייב, ולכן אע"פ שלא נאמן בטענתו שלא דייק אך אפשר שיצטרך התובע להישבע וע"כ כותב הרמב"ם הטעם דפטור אפי' משבועה משום דהוחזק כפרן, דאף דלא דייק אבל גם זה עושה לכפרן מה שטען בבי"ד טענות כאלו מה שלא דייק בהן והכלל דהוחזק כפרן נוטל בלא שבועה. אך כל זה דווקא אם נאמר שדעת הרמב"ם ש'כל האומר לא לויתי זה מכח הוכחה (ד.2) ולא הודאה מפורשת ומשום כך יכול לטעון שאכן פרע רק שבתחילה לא דייק בטענתו, ומוכח כן ממה שהרמב"ם הצריך שתהא הכפירה בבי"ד,¹⁵ אך דחוץ לבי"ד אדם לא מגליא טענתו, ולכן שייך לומר הגדר דלא דייק. אך הראב"ד סובר שכל האומר לא לויתי יש הוכחה מפורשת בדבריו שלא פרע וא"כ ודאי שלא שייך הטעם שלא דייק לבטל הודאתו, וא"כ בהכרח הטעם שיכול לחזור מפטור לפטור לראב"ד שסובר כקצות, שלא חלה הודאת בע"ד וא"כ כאן לאחר שנתחייב יש הודאת בע"ד ואינו יכול לחזור בו ואין התובע צריך שבועה. (לפי דברי הרב שך הטעם מדוע לא משביעים).

ז. סיכום

- אדם שכפר והוכחש על ידי עדים, אינו יכול לחזור ולטעון טענה חדשה, ואם גם הוחזק כפרן אינו נאמן בטענתו גם מכאן והלאה. דעת הריב"ש שהנתבע איבד כח טענתו לגמרי והתובע נאמן אפילו להוציא ממון. ואם נוצרה הודאת בעל דין אפילו יבואו עדים ויעידו כטענתו השנייה לא יהיה נאמן.
- על מנת שיוחזק כפרן צריך שיכפור בבי"ד אך לדעת הרבה ראשונים אע"פ שאינו מוחזק כפרן חוץ לבי"ד אך יש הודאה מתוך כפירה חוץ לבי"ד.
- רע"א חקר, האם הודאה מתוך כפירה זה מכח הוכחה או הודאה מפורשת והרב שך תלה שיש בזה מחלוקת ראשונים, אם הטעם רק משום הוכחה אם אינו נאמן בטענת פרוע אין הודאה כאשר טען לא

¹⁵ השי"ך והגר"א כתבו שהרמב"ם מצריך בי"ד שאל"כ לא יוחזק כפרן ולא דהוי הובע"ד.

לויתי, ואם הטעם רק משום הודאה מפורשת כאשר טען טענה שאינה סותרת בהכרח את הטענה החדשה אין כאן הודאה; מרע"א משמע ששתי הדרכים נכונות.

- יש אפשרות שאדם יוחזק כפרן אע"פ שאין כאן הודאת בע"ד, כגון שטען מזויף על השטר לשיטת הרשב"א לפי רע"א, ושוב לא יוכל לטעון אשתבע לי, ועוד נסתפקנו שאפשר שאע"פ שאין הודאה אך הואיל והוחזק כפרן מתחייב משום ש'נתקלקלה' טענתו ונאמן התובע בטענת הברי שלו. הבאנו דעת הקצות שרק כאשר מתחייב ע"י טענתו נוצרת הודאת בע"ד וקודם לכן אין צורך במיגו ור' שמואל סבר שאע"פ שאין הודאה צריך עדיין מיגו.
- כאשר הגמ' והפוסקים משתמשים במושג הוחזק כפרן אפשר שכוונתם שמתחייב משום הודאת בעל דין.
- בכל מקרה יש לבחון האם הוחזק כפרן והאם יש הודאת בע"ד והאם מתקיימים התנאים בהם יכול לחזור מפטור לפטור.